

Warszawa, 17-09-2024 r.

**BIURO
RZECZNIKA PRAW OBYWATELSKICH**

Krajowy Mechanizm Prewencji

KMP.570.6.2024.JJ

**Raport Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur z wizytacji
Policyjnej Izby Dziecka w Warszawie**

I. Mandat Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur

1. Zgromadzenie Ogólne ONZ 18 grudnia 2002 r. przyjęło Protokół fakultatywny do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania (dalej: OPCAT)¹.

2. OPCAT ustanowił system regularnych wizyt prewencyjnych w miejscach pozbawienia wolności. Wizyty te są przeprowadzane przez niezależne organy: Podkomitet ONZ ds. Prewencji Tortur (SPT)² i krajowe mechanizmy prewencji. W Polsce funkcję krajowego mechanizmu prewencji wykonuje Rzecznik Praw Obywatelskich za pomocą funkcjonującego w Biurze RPO Zespołu – Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur (dalej: KMPT, Krajowy Mechanizm)³.

3. KMPT ma dostęp do wszystkich „miejsc zatrzymań” w rozumieniu OPCAT. Są to wszystkie miejsca pozostające pod jurysdykcją i kontrolą państwa-strony, gdzie przebywają lub mogą przebywać osoby pozbawione wolności na podstawie polecenia

¹ Zob. Protokół fakultatywny do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192). Nazwa w języku angielskim: Optional Protocol to the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (OPCAT).

² Subcommittee on Prevention of Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (SPT), <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/spt>.

³ Zob. art. 1 ust. 4 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. z 2024 r. poz. 1264).

organu władzy publicznej bądź za jego namową, zgodą lub przyzwoleniem⁴. Z kolei przez „pozbawienie wolności” OPCAT rozumie „jakąkolwiek formę zatrzymania lub uwięzienia bądź umieszczenia osoby w publicznym lub prywatnym miejscu odosobnienia, którego osobie tej nie wolno z własnej woli opuszczać, na mocy polecenia jakiegokolwiek władzy sądowej, administracyjnej lub innej”⁵.

4. Wizytacje KMPT są niezapowiedziane. W czasie wizytacji członkowie KMPT mają dostęp do wszystkich pomieszczeń, instalacji i urzędzeń, mogą odbyć poufną rozmowę z wybraną przez siebie osobą (zarówno osobą pozbawioną wolności, jak i członkiem personelu lub inną osobą), mają dostęp do dokumentacji i nagrań z monitoringu wizyjnego⁶. Mają też prawo rejestrowania dźwięku lub obrazu w miejscach, w których przebywają osoby pozbawione wolności, za zgodą osób, które będą rejestrowane⁷. Spostrzeżenia KMPT opierają się więc na różnych źródłach, m.in. własnych obserwacjach, przeprowadzonych rozmowach, analizie dokumentacji i zapisów monitoringu⁸.

5. Wizytacja KMPT w miejscu pozbawienia wolności ma charakter zapobiegawczy i stanowi uzupełnienie prac SPT. Krajowy Mechanizm nie jest organem śledczym. Nie rozpatruje też skarg⁹. Celem wizytacji KMPT jest identyfikowanie czynników zwiększających ryzyko wystąpienia tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego i poniżającego traktowania albo karania osób pozbawionych wolności oraz przedstawienie zaleceń mających na celu ich wyeliminowanie.

6. Formułując swoje wnioski i zalecenia, KMPT bierze pod uwagę międzynarodowe standardy praw człowieka, w szczególności standardy ONZ¹⁰.

7. Podstawą systemu zapobiegawczego stworzonego przez OPCAT jest dialog między KMPT i odpowiednimi władzami, zmierzający do poprawy sytuacji¹¹.

8. Osoby i organizacje, które zdecydowały się na przekazanie Krajowemu Mechanizmowi informacji, nie mogą ponieść z tego tytułu jakiegokolwiek sankcji lub

⁴ Zob. art. 4 ust. 1 OPCAT.

⁵ Zob. art. 4 ust. 2 OPCAT.

⁶ Zob. art. 20 OPCAT.

⁷ Zob. art. 13 ust. 1a ustawy o Rzeczniku Praw Obywatelskich.

⁸ Szczegółowy opis metody pracy KMPT można znaleźć w raportach rocznych RPO z działalności KMPT. Zob. np. Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur w 2022 r., Część II – Jak pracuje KMPT?

⁹ Zob. Dziewiąte Sprawozdanie Roczne SPT z 22 marca 2016 r., CAT/OP/C/57/4, Aneks do sprawozdania, część II, p. 6. Zob. również publikację Biura Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Praw Człowieka pt. „Preventing Torture. The Role of National Preventive Mechanisms. A Practical Guide”, Professional Training Series No. 21, United Nations High Commissioner for Human Rights, Nowy Jork i Genewa 2018, s. 4-6.

¹⁰ Zob. art. 19 pkt b OPCAT.

¹¹ Zob. art. 22 OPCAT.

uszczerbku, niezależnie od tego, czy udzieliły KMPT informacji prawdziwej lub fałszywej (zakaz represji)¹².

II. Wprowadzenie

9. W dniu 26 marca 2024 r. przedstawicielki KMPT przeprowadziły wizytację Policyjnej Izby Dziecka w Warszawie (dalej: PID, Izba, placówka).

10. W skład zespołu wizytującego wchodziły: Justyna Józwiak (dr nauk społecznych w dziedzinie socjologii) oraz Aleksandra Nowicka (kryminolog, specjalista ds. bezpieczeństwa wewnętrznego).

11. W czasie wizytacji przedstawicielki KMPT odbyły wstępną rozmowę z asp. sztab. Dominikiem Kwiatkowskim – kierownikiem Policyjnej Izby Dziecka w Warszawie oraz asp. szt. Robertem Przybylskim – specjalistą PID, dokonały oglądu wybranych przez siebie pomieszczeń placówki, przeprowadziły poufną rozmowę z nieletnim przebywającym w Izbie, zapoznały się z prowadzoną na miejscu dokumentacją i wybranymi nagraniami monitoringu.

12. Na koniec wizyty delegacja KMPT przekazała swoje wstępne uwagi kierownikowi PID.

13. Po zakończeniu wizytacji przedstawicielki KMPT dokonały analizy przekazanej dokumentacji oraz dodatkowych informacji pisemnych.

14. Niniejszy raport sygnalizuje problemy systemowe, wymagające zmiany obowiązującego prawa (pkt IV), oraz obszary wymagające ulepszeń, istotne z punktu widzenia prewencji tortur i innych form okrutnego, niehumanitarnego i poniżającego traktowania albo karania (pkt V).

III. Charakterystyka placówki

15. Policyjna Izba Dziecka w Warszawie funkcjonuje w ramach Wydziału Konwojowego Komendy Stołecznej Policji. Przeznaczona jest dla 30 nieletnich dziewcząt oraz chłopców.

16. Od 26 lipca 2021 r. do 22 grudnia 2022 r. w placówce przeprowadzany był generalny remont. Warunki bytowe są zatem bardzo dobre. Ponadto podczas remontu dokonano pewnych zmian i udogodnień dla osób z niepełnosprawnością. Jedna z łazienek oraz jeden z pokoi na parterze dostosowane są do potrzeb takich

¹² Zob. art. 21 ust. 1 OPCAT.

osób. Izba wyposażona została także w schodolaz ułatwiający poruszanie się pomiędzy piętrami.

17. W czasie wizytacji w PID przebywał jeden nieletni. W 2023 r. w Izbie umieszczono łącznie 498 nieletnich, w tym 134 dziewcząt: w związku z popełnieniem czynu karalnego – 225 osoby, w związku z samowolnym pobytom poza placówką Ministerstwa Sprawiedliwości – 271 osoby oraz 2 osoby ze względu na przerwę w konwoju lub doprowadzeniu. Od 1 stycznia 2024 r. do dnia wizytacji w PID przebywało 72 nieletnich, w tym 30 dziewcząt: w związku z popełnieniem czynu karalnego – 23 osoby, w związku z samowolnym pobytom poza placówką Ministerstwa Sprawiedliwości – 49 osób.

18. W latach 2023–2024 w PID nie odnotowano żadnych zdarzeń nadzwyczajnych. W analogicznym okresie nie stosowano także środków przymusu bezpośredniego wobec nieletnich.

19. W Izbie zatrudnionych jest aktualnie 11 funkcjonariuszy (docelowo 14 etatów), w tym 5 kobiet. Służba pełniona jest w systemie 12-godzinnym przez dwóch funkcjonariuszy.

20. Nadzór nad funkcjonowaniem placówki sprawuje Sąd Rejonowy dla Warszawy Mokotowa, V Wydział Rodzinny i Nieletnich.

IV. Problemy systemowe

21. Przebywający w placówce nieletni są poddawani badaniom lekarskim w sytuacjach, o których mowa w rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 13 września 2012 r. w sprawie badań lekarskich osób zatrzymanych przez Policję¹³. Mimo że krajowe przepisy nie określają takiego obowiązku, KMPT wyraża przekonanie, że badaniu lekarskiemu powinien być poddany każdy nowo przyjęty zatrzymany. Zapewnienie profilaktycznych badań medycznych wszystkich osób zatrzymanych przez Policję rekomenduje Polsce Podkomitet ONZ ds. Prewencji Tortur (dalej: SPT)¹⁴ oraz Europejski Komitet ds. Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu i Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (dalej: CPT)¹⁵.

22. Obowiązujące przepisy ustawy z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich¹⁶ nie gwarantują obecnie wszystkim zatrzymanym dostępu do

¹³ Zob. § 1 ust. 1 i 3; Dz. U. poz. 1102.

¹⁴ Zob. Raport SPT z wizyty w Polsce w 2018 r., CAT/OP/POL/ROSP/1, p. 53 i 55.

¹⁵ Zob. Pozbawienie wolności nieletnich, Wyciąg z Dziesiątego Sprawozdania Ogólnego, opublikowany w 1999 r. dostępny pod adresem: <https://rm.coe.int/16806ee54f>.

¹⁶ Dz. U. z 2024 r. poz. 978.

obrońcy od początku zatrzymania. Art. 38 ust. 3 ustawy wskazuje, że nieletni, jego rodzice lub opiekun mogą złożyć wniosek o wyznaczenie obrońcy z urzędu. Sąd rodzinny uwzględnia wniosek tylko wówczas, gdy udział obrońcy w sprawie uzna za potrzebny. Dodatkowo sąd rodzinny może cofnąć wyznaczenie obrońcy z urzędu, jeżeli okaże się, że nie istnieją okoliczności, na podstawie których go wyznaczono (art. 38 ust. 8). Ponadto przepisy ustawy nie wskazują wprost, iż do czasu zasięgnięcia porady prawnej przez nieletniego niedopuszczalne jest jego przesłuchanie lub prowadzenie innych czynności dowodowych¹⁷. W ocenie KMPT tak skonstruowane przepisy pozbawiają osoby mniej zamożne faktycznego dostępu do fachowej pomocy prawnej (bezpłatnej) do momentu wyznaczenia przez sąd obrońcy z urzędu. W opinii RPO każdy obywatel, a w szczególności nieletni, powinien mieć zapewniony kontakt z obrońcą od momentu zatrzymania i przez cały okres postępowania sądowego. W sytuacji, gdy nie ma obrońcy z wyboru, powinien otrzymać obrońcę z urzędu i mieć możliwość poufnego z nim kontaktu zaraz po zatrzymaniu, jeszcze przed pierwszym przesłuchaniem. Dostęp nieletniego do obrońcy jest bowiem pojęciem szerszym niż udzielanie pomocy prawnej, wyłącznie do celów obrony w postępowaniu sądowym. Taki kontakt stanowi podstawową gwarancję prewencji tortur, na co uwagę zwracają także SPT¹⁸ oraz CPT¹⁹.

23. Według relacji funkcjonariuszy Policji, w PID nie przebywały do tej pory osoby transpłciowe lub niebinarne. Policjanci nie byli wyposażeni w żadne wytyczne określające sposób postępowania wobec tej grupy osób. Na poziomie centralnym (Komenda Główna Policji) nie opracowano bowiem żadnych procedur w tym obszarze. Policjanci nie przeszli też w tym zakresie żadnych szkoleń. CPT podkreśla, że osoby transpłciowe, a także wszelkie osoby LGBTI przetrzymywane w ośrodku detencyjnym mogą znajdować się w sytuacji bezbronności, o podwyższonym ryzyku zastraszenia i wykorzystywania²⁰. SPT wskazuje ponadto, że lesbijki, geje, osoby biseksualne, transpłciowe i interseksualne powinny być włączone w proces projektowania, wdrażania i oceny środków przyjętych w celu zapobiegania torturom

¹⁷ Niespełnione pozostają wymogi dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/800 z dnia 11 maja 2016 r. w sprawie gwarancji procesowych dla dzieci będących podejrzanymi lub oskarżonymi w postępowaniu karnym, Dz.U.UE.L.2016.132.1.

¹⁸ Zob. Raport SPT z wizyty w Polsce [CAT/OP/POL/ROSP/1, p. 52] i w Ukrainie [CAT/OP/UKR/1, p. 66]. Zob. również komentarz ogólny nr 10 (2007) Komitetu Praw Dziecka (ONZ) pt. Children's rights in juvenile justice, 25 kwietnia 2007 r., CRC/C/GC/10, p. 27, 48, 49-50, 92.

¹⁹ Zob. Raport CPT z wizyty w Polsce w 2017 r., p. 25, dostęp na stronie:

<https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/raport-dla-polski-o-metodach-zapobiegania-torturom-po-polsku-resort-sprawiedliwo%C5%9Bci-opublikowa%C5%82>.

²⁰ Zob. Wyciąg z 33 Raportu Generalnego CPT pt. Transgender persons in prison, prison standard, CPT/Inf (2024) 16 – part, dostępny na stronie: <https://rm.coe.int/1680af7216>.

i złemu traktowaniu²¹. SPT rekomenduje również zapewnienie funkcjonariuszom Policji szkoleń i podnoszenie świadomości w zakresie międzynarodowych standardów praw człowieka oraz zasad równości i niedyskryminacji, w tym w odniesieniu do orientacji seksualnej i tożsamości płciowej. Powinny one obejmować skuteczne i profesjonalne komunikowanie się z lesbijkami, gejami, osobami biseksualnymi, transpłciowymi i interseksualnymi oraz identyfikowanie i reagowanie na ich uzasadnione potrzeby²². **W ocenie KMPT Komenda Główna Policji powinna opracować wytyczne dla funkcjonariuszy w zakresie postępowania z osobami transpłciowymi i niebinarnymi oraz zapewnić policjantom odpowiednie szkolenia.**

V. Obszary wymagające poprawy

A. Dostęp do obrońcy od początku zatrzymania

24. W wizytowanym PID jest wyznaczony pokój, w którym odbywają się spotkania z obrońcą oraz rodziną. Zapewnia on warunki do rozmowy poza zasięgiem słuchu policjantów. Placówka nie dysponowała jednak listą adwokatów i radców prawnych, które mogłyby być udostępniane nieletnim lub im opiekunom chcącym skorzystać z prawa do obrony.

25. Prawo dostępu do obrońcy jest jednym z trzech podstawowych praw przysługujących zatrzymanym, stanowiącym gwarancję przeciwko złemu traktowaniu takich osób. **Dlatego też przedstawiciele KMPT zalecają sporządzenie takiej listy i udostępnianie jej osobom umieszczanym w PID.**

B. Rozróżnienie kontroli osobistej oraz sprawdzenia prewencyjnego

26. Jak ustaliła delegacja KMPT, każdy nowo przyjęty nieletni jest sprawdzany pod kątem posiadania niebezpiecznych przedmiotów. Czynność ta polega na użyciu wykrywacza metali oraz zdjęciu ubrania przez osobę nieletnią (w tym bielizny) i wykonaniu przysiadu. Sprawdzenie odbywa się w sposób etapowy, tzn. policjant najpierw sprawdza część odzieży, a przed sprawdzeniem kolejnej części umożliwia osobie kontrolowanej włożenie odzieży już sprawdzonej.

27. Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur pragnie podkreślić, że standardowo stosowaną czynnością mającą na celu weryfikację, czy osoba zatrzymana nie posiada

²¹ Zob. Dziewiąty Raport Roczny SPT, CAT/C/57/4, p. 71, dostępny na stronie: <https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=CAT%2FC%2F57%2F4&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False>.

²² Tamże, p. 79.

przy sobie przedmiotów niedozwolonych, powinno być sprawdzenie prewencyjne²³. Kontrola połączona z rozebraniem do naga, przybierająca *de facto* formę kontroli osobistej, powinna być stosowana jedynie w szczególnych przypadkach, uzasadnionych specyfiką danej sytuacji i po dokonaniu indywidualnej oceny ryzyka. Osoba poddawana kontroli osobistej powinna, zgodnie z art. 15d ust. 9 ustawy o Policji, zostać pouczone o prawie żądania sporządzenia protokołu kontroli oraz o prawie złożenia zażalenia do sądu, w celu zbadania zasadności, legalności i prawidłowości dokonania kontroli. Zważywszy na poziom ingerencji w sferę intymności człowieka, rzetelność w realizacji powyższej gwarancji ma szczególne znaczenie.

28. W związku z powyższym KMPT zaleca przypomnienie funkcjonariuszom pełniącym służbę w PID o wynikającym z ustawy o Policji rozróżnieniu pomiędzy kontrolą osobistą (art. 15d) a sprawdzeniem prewencyjnym (art. 15g).

C. Warunki bytowe

29. Miejsce do rekreacji nieletnich na świeżym powietrzu nie zostało wyposażone w częściowe zadaszenie. Może to powodować, że w przypadku zbyt dużego nasłonecznienia lub pogorszenia pogody (np. deszczu) nieletni nie będą chcieli przebywać na świeżym powietrzu. **W związku z tym KMPT rekomenduje, by pole spacerowe zostało częściowo zadaszone.**

30. Zasadą obowiązującą w Izbie jest odbieranie ubrań prywatnych wszystkim nieletnim²⁴. Otrzymują oni w zamian zastępczą odzież, bieliznę i obuwie. Dziewczętom odbierane są staniki, na czas pobytu otrzymują staniki jednorazowe będące na wyposażeniu Izby. Może być to dla nich bardzo krępująca sytuacja. Jako dorastające młode dziewczyny muszą przebywać bez bielizny (lub w zastępczej, której jakość i wykonanie nie stanowi w rzeczywistości żadnej ochrony) wspólnie z chłopcami lub męskim personelem Izby (większość czasu nieletni spędzają wspólnie na świetlicy). W ocenie KMPT taka praktyka jest zbyt daleko idąca. Zgodnie z § 7 pkt 1 Regulaminu Pobytu w Izbie²⁵, na czas pobytu w izbie nieletni otrzymuje nieodpłatnie odzież, bieliznę i obuwie, odpowiednie do pory dnia i roku, o ile własna odzież nieletniego nie nadaje się do użytku lub jeśli jej używanie jest niedopuszczalne ze względów

²³ Zob. art. 15g ust. 1 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji; Dz. U. z 2024 r. poz. 145.

²⁴ Zasada ta obowiązywała również podczas poprzedniej wizytacji KMPT w PID w Warszawie, która miała miejsce w dniu 11 grudnia 2019 r.: <https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Wyci%C4%85g%20-%20PID%20Warszawa%202019.pdf>.

²⁵ Dz. U. z 2023 r. poz. 2672.

higienicznych. Decyzję w tym zakresie podejmuje kierownik izby lub wyznaczona przez niego osoba. Tymczasem w wizytowanej placówce nie ma możliwości pozostania we własnej odzieży, koniecznością jest bowiem oddawanie prywatnej odzieży i bielizny do depozytu. **KMPT zaleca umożliwienie nieletnim posiadania prywatnej odzieży.**

D. Personel

31. Funkcjonariusze Policji pełniący służbę w PID zostali przeszkoleni w latach 2023–2024 w zakresie reagowania na niestandardowe zachowania osób. Przechodzili również wewnątrz szkolenia, wymagane do pracy w Izbie. Doceniając powyższe szkolenia, KMPT zachęca do rozwijania wśród osób pracujących w PID wiedzy na temat zagadnień takich jak: przeciwdziałanie wypaleniu zawodowemu, komunikacja interpersonalna, redukcja stresu, stosowanie strategii i technik deeskalacji konfliktu na różnych poziomach komunikacji, praw nieletnich zatrzymanych i pozbawionych wolności, postępowania z nieletnimi w spektrum autyzmu, a także reagowania na potrzeby osób LGBT+. Na kwestie odpowiedniego doboru i kwalifikacji personelu odpowiedzialnego za opiekę nad osobami w miejscach detencji zwraca też uwagę CPT²⁶.

VI. Zalecenia

Na podstawie art. 19 OPCAT Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur zaleca:

a) Kierownikowi Policyjnej Izby Dziecka w Warszawie:

- 1.** wyposażenie Izby w listę adwokatów i radców prawnych wpisanych na listę Okręgowej Rady Adwokackiej w Warszawie i Okręgowej Izby Radców Prawnych w Warszawie, informowanie o jej istnieniu osoby zatrzymane i udostępnianie jej w przypadku zgłoszenia takiej chęci;
- 2.** przypomnienie funkcjonariuszom pełniącym służbę w PID o wynikającym z ustawy o Policji rozróżnieniu pomiędzy kontrolą osobistą (art. 15d) a sprawdzeniem prewencyjnym (art. 15g);
- 3.** częściowe zadaszenie pola spacerowego;
- 4.** umożliwienie posiadania prywatnej odzieży;
- 5.** poszerzenie oferty szkoleń dla funkcjonariuszy z zakresu: przeciwdziałania wypaleniu zawodowemu, komunikacji interpersonalnej, redukcji stresu, stosowania strategii i technik deeskalacji konfliktu na różnych poziomach komunikacji, praw nieletnich zatrzymanych i pozbawionych wolności,

²⁶ Zob. Dziewiąty Raport Generalny CPT, CPT/Inf (99) 12, p. 33.

postępowania z nieletnimi w spektrum autyzmu, a także reagowania na potrzeby osób LGBT+.

b) Komendantowi Stołecznemu Policji:

1. Zapewnienie Kierownikowi Policyjnej Izby Dziecka w Warszawie środków finansowych na realizację powyższych zaleceń.

Opracowała: Justyna Józwiak

Za Zespół podpisuje:

Rafał Kulas

Dyrektor Zespołu

/-podpisano elektronicznie/